

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajo vsako sredo in saboto. Veljajo za celo leto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za pol leta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 29. julija 1857.

Od stanovanj.

(Dalje in konec.)

Premožni ljudje poznajo premalo stan revnega ljudstva in se čudijo, kako da se delavci udajo pijanosti in da dušno ohromé. Saj ni mogoče, da bi se obderžali krepki in terdni.

Naj bo človek še tako neobčutljiv, pa če ga vedno le nelepe in nečedne stvari obdajajo, mora vendar čmern in s svojo osodo nezadovoljen postati. Ker je pa tudi prepričan, da se ne bo mogel nikakor rešiti teh nadlog, mora vsak, naj bo še tako terden, omahviti in nazadnje počasi zabresti v stan, kjer mu je težko pomagati.

Pa pri tem ne terpi le sam revež škode, ampak cela država. Škoda je večja, kakor marsikdo misli. Delavec strada in se trudi, da bi imel s čem pokriti svoje telo; pa v mokrih in zatuhlih sobah, ki so peleti vroče, kakor da bi imele železne stene, pozimi pa so ledenice, mu strohai hišno orodje in obleka. V tamnih sobah, kletim podobnih, je zrak zatohel, in če ga hočejo ponoviti, pride spet le smerdljiv iz dvoriša. Koliko boleznin ne vzrokuje vse to! Otroci so že perve svoje dni bolehní, veli in „škrofeljnasti“; stari so melanholični, pobiti, in se bojujejo vedno s kašljem in nahodom. Kolika nadloga! Kolika nesreča posameznega, kterega zdravje in delavne roke so mu vse njegovo bogastvo, če jih pa rabiti ne more! Kolika zguba národnega blaga za državo! —

To velja naj bolj od delavcev po fabrikah, od kovačev, in obče od rokodelcev, ki celi božji dan ne pridejo na zdravi zrak.

Henry Roberts pravi: „Ljudstvo, ki je vedno podverženo nečednosti obleke, zraka in lastnega telesa, ohromi na duši in na telesu; ne more se ustavljati ne boleznim, ne skušnjavam k hudodelstvu in pregreham. Sodbe in ječe jih dobijo, kar jih zgubi dežela braniteljev in delavcov.“

Take važnosti so stanovanja, ki jih večidel vsi le malo čislamo. Tù je priložnost za vsacega, kteremu je na sercu blagor ljudstva. Tù se spozna prava pobožnost, ki se skaže lepše, kakor če skerbí za blagor ptujcov, svoje ljudstvo pa puša v nemar. Tù moramo varovati lilije, da se ne obleté, vijolice, da jih kdo ne pohodi, hraste, da jih veter ne podere, da bi se posušili, ljudi, da ne obupajo. Naj pomaga, kdor more vsak po svoje, da se bo ljudstvo vadilo snažnosti! —

Rokodelec ali fabrišk delavec, ki terdo dela celi teden, si hoče saj v nedeljo napraviti vesel dan. Pa kam gré? Namesto da bi po opravljeni službi božji peljal družino na zrak v prosto naravo, pa gré v pivnico, kjer velikokrat pusti ves zaslužek tedna. Ali mu smemo zameriti, če si želi saj za nekoliko časa spomin na svoj revni stan v vinu utopiti? Saj si ne more žalostnega spomina drugači izbiti iz glave. Pa kake so gostivnice! Kadé se od tobaka, da se ne vidi dva palca daleč. Starši jemljejo sabo tudi otroke, ki ne sopejo samo nezdravi zrak v sé, ampak tudi ne slišijo in ne vidijo nič lepega. Kaj more biti iz tako izrejenih otrok, kterih duha boljše strune ni nihče obudil?

Oglejmo se pa na mladost, ktera je sicer v zdravem zraku proste narave na deželi se zredila, pa ktero je osoda obsodila v šolo hoditi, — hočem reči, pri samicah stanovati.

Malega učencika pripeljejo oče v mesto in išejo mu pripravnega stanovanja, to se pravi — stanovanja, ki je dober kup. Pa po kupu se ravna blago. Kakor „arenkov“ jih natlači gospodinja dečkov v svojo sobo. Učenček, kteremu je v ječi dolgi čas po svojem domu, prosi gospodinja spustiti ga ven, da se bo malo preletal. Pa kakor koklja ne spusti ženica nobene svoje ovčice spod svojega ljubeznivega krila. Mladina je obsojena vedno v tesno natlačení, smerdljivi sobi biti. Včasih pride kakemu večjemu učencu na misel, okno odpreti; pa gospodinja mu tega ne pusti, ker skoz okno gré gorkota, in derva so drage. Tedaj po tacih stanovanjih ni nikoli čistega zraka.

„Pa saj učenec ni vedno doma, saj gré v cerkev, gré v šolo!“

Kaj je mar v šoli drugače? Zadosti je, da je rekel neki šolski poveljnik: „V šoli mora vedno smerdeti!“ — S tem je vse rečeno. —

Ravno tiste leta tedaj, ko bi se mogel mladeneč, na kterega stavijo stariši vse svoje upanje, razvijati na duši in na telesu, mora živeti vedno v spridenem zraku. Iz spridene moke pa ni dober kruh.

Čedni in gorki zrak je potreben neobhodno, tedaj bi se pri šolah, v kterih biva blagor ali pa nadloga dežele, ne smelo gledati na to in uno, ko je za marsikaj družega denarja dovolj. Najprej skerbimo za potrebno, potem pa za prijetno!

Pa ozrimo se spet nazaj k dr. K. Reclamu, ki nas je vodil skorej celo pot. On govori:

„Vzrok tega je brezkončna nevednost v naravoznanstvenih rečéh, ki se tudi nahaja pogosto pri tako imenovanih „izobražencih“. Pa tudi naravoznanstveno izobraženi sami so veliko tega krivi.“ Glas samca se zgubi, kakor dim smodke, ki sim ga zdaj le iz ust spustil! „Glasovi učnikov visocih šol se pogubijo že pri zeleni mizi. Je pa tudi veliko učnikov, ki jih je sram pečati se z rečmi občne važnosti — saj ne vidijo dalje kot do štirih sten svoje sobe.“

Naravoslovstvo naj ne bo mertva vednost, ampak poterduje naj se djansko med ljudstvom. Pa saj se ljudstvo ne poprime nobene stvarice, če ga ne primoramo po sili.

Naravoznanstva cilj je resnica. Temu bližati se, svojo na videz izobraženost spremeniti v pravo izobraženost, pa ni boljega pripomočka, kakor nasloniti se na naravo; in marljivo ravnati po nje poveljih in po ukih, ki nam jih daje nji posvečena vednost. Vrednost teh ukov za djansko življenje pa dokazati ni boljsega izgleda kot so stanovanja naše.

Tušek.

Gospodarske skušnje.

(Vrednost razne stelje.) Bolj ko se slama zelena pokosí, bolja je za steljo. Ječmenova je med vsemi slamami naj gorša; za njo pride pa ovsenica, režena in pšenična slama ste pa skorej enake vrednosti. Veliko boljša od žitne slame je sočivna za steljo; grahovca in grahorca ste pa tudi dobre za klajo, in ju ni rabiti za steljo. Za gnoj so bobovca, fižolovca in ajdovca naj gorše, ker imajo dovolj lesenih de-

lov v sebi, torej bolj počasi trohne kakor druga slama, njih štible so bolj suhljate, ne popijejo toliko vlažnosti kakor druge slame, zato so pa tudi za steljo kaj važne.

Resje, s katerim se tudi nastilja, ima dovelj voska in strojarskih delov v sebi. Zavoljo svoje lesenine, voska in smole v zemlji počasi trohni. Da pa poprej strohni in zgubije, se na vlažnem prostoru na kupe nameče, da se spari in strojarskih delov odpravi, kateri rastlinam bolj škodjejo kakor hasnijo. Resje se pusti delj časa pod živino, da ga do dobrega pretare in v gnojnicah, da se dobro podela, preden se na njivo izvozi in podorje.

Če se resni gnoj na travnike zvozi, je gotovo boljši kakor iz druge šare, ker ima več apna, kremenine, lugaste soli, gujilca in kislica v sebi. Ta gnoj ne pospešuje rasti tako, kakor iz druge šare, pa veliko delj terpi in njivo gnoji. Listje in šilje se tudi za gnoj rabi, je pa v škodo lesovji, kjer se grabi. Gnoj iz listja je pa le v ilovnati zemlji dober, za puhlico ni. Ta gnoj ima veliko več apnenih in lugastih delov in žveplenokislina v sebi kakor iz slame, zato je pa tudi veliko boljši kakor iz drugih reči. V več krajih nasteljuje kmetovavci tudi s praprotom, kateri naglo strohni, pa ga nič kaj ne čislajo, pravijo, da je gnoj iz praprota prepust.

Od tega so pa naše misli te le: Res je, da je gnoj od gnoja različen, eden je boljši od drugega. Če se pa njive in travniki tudi s slabejim gnojem gnoje, vselaj jim bo več koristil, kakor škodoval.

(Posušeni češnjevi repki dober tē ali čaj). Slišal sem pred leti, da gospodinje v Lovrani sušijo češnjeve repke (receljne) za čaj; poskusim to tudi jaz, ter najdem, da je prav okusen, ko mu se nekoliko sladkora (cukra) pridá. Ta čaj je ravno tak kakor je voda kuhanih suhih češenj; od répov černih češenj je črn, od bélih je bél. Poskusil sem ponuditi ta tē zeló bolnim ljudem, ki so ga med vsemi drugimi pijačami naj raje pili. Repki se morejo ve čkrat prekuhati, in voda bo še dobra.

Pohvala Gorencov.

V 55. listu „Novic“ smo povedali, da na Gorenskem v več krajih žebci in kobile imajo francoze. Čez 60 je bilo bolnih. Ker je gospodarjem bila ta bolezen večidel neznaná, so nekteri, preden jim je bil pravi pomoček nasvetovan, z ojstrimi olji jih mazali in hude rane ubogi živini vžgali.

Ko smo jim bolezen razložili in jim povedali, kako naj ravnajo, so nas — razun malokterih — vsi ubogali in pridno zmivali bolne spolovila odzunaj in znotraj z merzlo vodo, kateri se je enmalo svinčenega kisa (Bleiessig) pridevalo (na masele vode kake 3 ali 4 žljice svinč. kisa), in pri drugi preiskavi pretekli teden smo našli v Radoljskem kantonu že 50 ozdravljenih, in le še 14 bolnih, med kterimi ste hudo bolne še dve kobili.

To ubogljivost očitno pohvalimo, ker je očiten izgled, da sam sebi najbolj ustreže, kdor uboga, kar se mu dobrega svetuje, ko je nasproti zanikernost samemu lastniku živine v škodo, pa tudi drugim gospodarjem, kateri so sosedje takega nečimernega gospodarja, da od njegove živine tudi druga bolezen naleze.

Namen teh verstíc je pa tudi še razglasiti, kako dobra se je skazala merzla voda zoper francoze, ktera izperva (dokler se ni bolezen preveč ukoreninila) že sama pomaga, ali pa zmešana s svinčenim kisom. Naj bi se to dobro zapomnili vsi lastniki živine in nikoli ne rabili brez zdravnikovega sveta ojstrih reči, ktere so le takrat potrebne, kadar so se napravile že ugnjide (Geschwüre) in ktere le izvedeni zdravniki svetovati vejo.

Sploh pa svetujemo, s hladno vodo saj včasih, kadar je vročina velika, zmiti nesnažne dele pod repom.

Opazke k članku: Preseljevanje sarmatskih Limigantov.

Spisal Davorin Terstenjak.

(Konec).

Iz Korot = Korant je s stvarivnim suffixom an (primeri: Belan, deržavljan, teržan) postalo (Korotan, Korotanc in dalje iz Korotanc s suffixom nik: Korotančnik, kakor se en kmet v Vitanjski fari na Štirnškem po pečevji stanuvajoč piše.

„Fines Italiae“ so bili pri Metniku. Od Metnika noter do Talijanskega pa so to okrožje nekđaj Rimljani šteli k provincii Italia, akoravno je Kranjsko tudi med Norikum in Panonio se politiško delilo.

Pohorce in slovenske prebivavce Koroškega, dalje kranjske Gorence imam jaz za praslovane (Urslaven); štirnški Dolanci in kranjski Dolenci so večidel novi prišleci „ex vagina Slavorum trans montes Carpates collocatorum“, zato, kakor gosp. Poženčan prav opazuje, razlika v jeziku in obličjih. Al ti novi prišleci iz 6. stoletja po Krist. niso mediških Sarmatov Limigantov pokoleniki, temoč čista kri slovanska. Sarmatsko kri in nošnja najdeš v Polakih in Rusih, kateri se po obličji in tudi domačih šegah zeló razločujejo od čistoslovanskih Čehov in Horvatov. Polaki in Rusi še dandanašnji nosijo mediško obleko, kar so že drugi učeni zapazili; jaz hočem še povedati, da nektere obleke Polakov imajo tudi medopersiško poznamlovanje. Samo trojih hočem omeniti.

Hesychius piše: *Κανδύς χιτῶν περσικὸς, ὃν ἐμποροῦνται οἱ στρατιῶται*; ravno tako Pollux VII, 8. *ὁ κἀνδος ὁ μὲν βασιλεῖος ἀλιπορφυρος* itd. To obleko imenujejo Polaci: kontusz — kontuš. Dalje piše Pollux VII, §. 8. *Κάπυρις περσικὸς χιτῶν χειριδωτός*. Novopersiški se veli ta obleka kaflu, osetski gappal, primeri ruski: kaftan.

Dalje Hesychius piše: *Κόρτην Παρθοὶ ἐσθῆτα καλοῦσιν* itd. primeri persiško: kurtek, ruski: kurтка.

Da se bodo častitljivi braveci prepričali o resnici, da Sarmati „Medorum soboles“ niso bili Slovani, še iz Polluxa I., 138 hočem eno besedo navesti: *παλτόν μηθικόν τὸ ἀρόντιον*. Palton se je pri Medih velelo metavno kopje.

Iz vsega tega se do tenkega lahko prepričamo, da Sarmati Limigantes nikdar niso bili Slovani, in tedaj štirnški in kranjski Dolenci ne njihovi pokoleniki.

Kar še bi reči imel, je, da tudi Heneti niso nikdar bili slovansko pleme, akoravno sem jaz sam kedaj te misli bil sledivši slavnega Šafařika. Heneti in Vindi ni vse eno. Vindi so se veleli Slovani pri Vlahih in Nemcih. Heneti so bili maloazijsk. rodič soroden s Paflagonci. Tudi „montes bebii“ „ὄροι βεβαιοί“ niso babje gore, temoč terdne gore od βεβαιός terden, močen. To pogorje se je vleklo po Dalmacii (mala in velika kapelska gora); Dalmati pa tudi niso nikdar bili Slovani temoč armensko frygsko pleme. Prek čez Kleknije v starem svetu Slovan ni segal.

Še nekaj o Rojenicah.

„Novice“ so nam že povedale mnogo povest o Rojenicah; naj toraj še sledeče priobčijo, kar sem v skalski dolini čul.

Pri neki hiši je služil že precej priletan hlapec. Pripetilo se je, da je gospodinja deklico povila. Rojenice so prišle pod okno in so obsodile, da to dete bode enkrat žena hlapca, kateri pri tej hiši služi. Hlapec to sliši in si misli: „Kako bi se vendar to zgodilo, kajti sem že tako star, dete je pa še le na svét prišlo?“ in si v glavo utisne, kar so Rojenice rekle. Ko je enkrat dete pestoval, mu v mehko glavico knoflico ali gumbico vtakne, misleč, da po tem bode spoznal, če bode res ali ne, kar so Rojenice djale. Čez nekaj časa gré od te hiše in se podá daleč po svetu, in dolgo ni bilo ne sluha ne duha po njem. Čez več let se oženi in primeri se, da nevedoma ravno tisto deklico za ženo dobí. Enkrat ji po glavi gleda in knoflico najde. Se-